

УДК 81'44

ББК 81

КОГНІТИВНА ЛІНГВОКОМПАРАТИВІСТИКА: ВІД РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРАМОВНИХ ФОРМ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ СТРУКТУР СВІДОМОСТІ

КОРОЛЬОВА А.В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті простежується еволюція ключового методологічного поняття класичної індоєвропейістики (лінгвокомпаративістики) – реконструкції, призначення якої в порівняльно-історичному мовознавстві першої половини ХІХ століття зводили до пошуків прамовних форм, а на початку ХХІ століття почали застосовувати до об'єктів вивчення когнітивної лінгвістики, до яких належать різні структури свідомості, зокрема концепти.

Ключові слова: когнітивна лінгвокомпаративістика, реконструкція, прамова, структури свідомості.

The article deals with the evolution of key methodological concept of classical Indo-European studies (linguistics comparative studies), i.e. reconstruction, its purpose was aimed at searching proto-language forms in comparative historical linguistics of the first half of the nineteenth century, but in the early twenty first century they began to be applied to the study of cognitive linguistics facilities, including different structures of consciousness, in particular concepts.

Key words: cognitive and linguistics comparative studies, reconstruction, proto-language, structures of consciousness.

Сучасна лінгвокомпаративістика, як зрештою й такі суміжні з нею наукові сфери, як ареальна типологія (об'єктом вивчення якої, на відміну від першої, тобто лінгвогенетичної типології, є територіальна, набута спорідненість мов, об'єднаних у мовні союзи) та власне контрастивістика, або зіставно-типологічне мовознавство (що вивчає як генетично споріднені, територіально споріднені, так і неспоріднені мови), спонукає і досвідчених учених, і молодих дослідників повернутися до багатьох і досі не розв'язаних її проблем, з-поміж яких обидві процедури: 1) **реконструкція** (порівняння, спрямоване на відновлення як власне архетипів (прамовних форм або станів генетично споріднених мов), так і тих фрагментів, з яких сконструйовані мовні і концептуальні картини світу), і 2) **зіставлення** (здійснюється на основі tertium comparationis і передбачає зіставну інтерпретацію фактичного матеріалу в мовах, залучених для цієї процедури, для виявлення спільних і відмінних характеристик і встановлення типів для подальшого з'ясування їх ролі в організації тих же мовних і концептуальних картин світу), потребують удосконалення, а подеколи і розроблення нових прийомів для їх виконання з огляду на сучасний когнітивний вектор розвитку лінгвістичної науки, який, незважаючи на об'єктивну критику щодо вичерпаності його ідей у тому ракурсі як їх витлумачують у переважній більшості сучасних праць, продовжує домінувати.

Така зорієнтованість порівняльно-історичного і типологічного мовознавства повертає лінгвістів до продовження вивчення проблем, які свого часу були порушені неогумбольдтіанцями, – європейськими: Л. Вайсгербером [7] та ін. й американськими: Ф. Боасом [4], Е. Сепіром [25; 26], Б. Уорфом [30] та ін., що прагнули вивчати мову в тісному зв'язку з культурою її носіїв. При цьому варто нагадати, що вперше проблема зв'язку мови і народу на широкій науковій основі була сформульована В. фон Гумбольдтом [12] (саме ці його постулати започаткували теорію мовознавчої науки, а його зробили засновником теоретичної лінгвістики), квінтесенцією положень якої становлять ідеї про те, що мова перебуває між людиною й зовнішнім світом,

і людина бачить світ таким, яким він зафіксований у рідній мові. Мова описує навколо людини ніби “зачароване коло”, вийти з якого можна лише вступивши в інше коло, тобто вивчити іншу мову. Перехід на іншу мову зумовлює зміну світобачення.

На цих теоретичних засадах загалом і на вченні про **внутрішню форму мови** (яке творчо було переосмислено у працях О.О. Потебні [22; 23] і трансформовано у поняття про **внутрішню форму слова**) зокрема, яка, на думку В. фон Гумбольдта [12], фіксує особливості національного світогляду, і ґрунтується неогумбольдтіанство. Сьогодні ж положення неогумбольдтіанців набули нового осмислення і розглядаються ще глибше: від світобачення (суб’єктивного) до світорозуміння (об’єктивного). Останнє по-іншому ставить завдання мови загалом, яка ІНТЕРПРЕТУЄ СВІТ, а не механічно вербалізує його. У зв’язку з цим підлягають критичному перегляду твердження Б. Серебрянникова [26; 27] про те, що мова не “відображає” світ, а лише дає про нього уявлення шляхом вербалізації (чи будь-якої іншої знакової символізації) окремих концептів про світ, отриманих під час активного, діяльнісного пізнання світу і в результаті діяльності з його об’єктами. Поняття “відображення” тут є об’єктивним складником у процесі світоосягнення, світорозуміння, тимчасом як поняття “світобачення, уявлення про світ” – суб’єктивним.

Відтак, обговорюючи сьогодні проблему щодо неоднакового відображення світу в різних мовах, у лінгвістиці й донині залишається актуальним питання про механізми членування навколишньої дійсності носіями різних мов і відбиття його результатів у їх мовній свідомості. З огляду на таку постановку проблеми перспективним видається синтез ідей когнітивної лінгвістики і лінгвокомпаративістики, які зорієнтовані на дослідження різних аспектів свідомості, насамперед на реконструкцію структур свідомості (від архетипів – до цілих картин світу), поглибивши їх лінгвокультурологічним наповненням і розширивши у такий спосіб горизонти порівняльно-історичного і типологічного мовознавства (Н.В. Коч [15]). А тому настав час говорити про формування нового напрямку в лінгвістиці – когнітивної лінгвокомпаративістики (термін мій – А.В. Корольова) як самодостатньої науки зі своїм **об’єктом – структурами первісної** (діахронічними концептами) і **сучасної** (актуальні концепти, фрейми, сценарії, скрипти, картини світу) **свідомості** і своєю теоретико-методологічною базою, сформованою на основі теорії категоризації (Е. Рош), когнітивного моделювання (В.З. Дем’янков, О.С. Кубрякова [17, с. 56–57]), і **методом – реконструкцією**, що має ширше призначення, ніж вузьке в класичній індоєвропейстиці, і передбачає відновлення структур свідомості як організованих матриць (когнітивно-матричний аналіз М.М. Болдирева [5; 6]) – результату когнітивної творчості народу – носія конкретної мови і представника своєї культури. Основний акцент у цій науці припадає на реконструкцію зв’язків структур давньої і сучасної мовної свідомості, особливо про відношення між найдавнішими формами і значеннями лексики і їх сучасним станом, які безпосередньо пов’язані з механізмами організації картин світу носіїв різних мов як важливих чинників самоідентифікації етносів, витоків їх матеріальної і духовної культури (див. праці Н.І. Пашкової [21]).

Мета статті – сформулювати теоретико-методологічні засади когнітивної лінгвокомпаративістики, а також виявити еволюційні (якісні зміни) тенденції у характері процедури реконструкції.

Питання, на які й досі представники когнітивної лінгвістики не дали вичерпної відповіді й які стосуються того, як значення слів реально пов’язані у свідомості носіїв мови, в якій формі представлена єдність цих значень, на моє глибоке переконання, можуть бути вирішені на основі здобутків порівняльно-історичного мовознавства, що має адаптувати до своєї уже сформованої наукової парадигми ідеї лінгвокогнітивістики, забезпечуючи комплексний міждисциплінарний модус сучасних лінгвістичних досліджень. Згадаймо слова академіка В.І. Вернадського, який свого часу сказав пророчі слова, що грані між окремими науками

в недалекому майбутньому швидко зникатимуть, – натомість виникатиме спеціалізація не по науках, а по проблемах, яка сприятиме як глибшому вивченню явища, так і всебічному його охопленню [10, с. 216]. Свідченням цих слів є сьогоденна вимога часу поєднати ідеї когнітивної лінгвістики, об'єктом вивчення якої є людська свідомість та мислення з усіма притаманними їм ментальними процесами, а предметом – загальні механізми, що організують ці процеси, тобто структури представлення та формування знань (knowledge representations), які забезпечують людині здатність переробляти та трансформувати (inner processing) величезні обсяги інформації за обмежений проміжок часу, з процедурами класичної лінгвокомпаративістики, які дадуть змогу реконструювати ці структури. Причому людина трактується як діяч, що активно сприймає та продукує інформацію, маючи за основу своєї ментальної діяльності певні схеми, програми, плани, стратегії.

Основним завданням когнітивної лінгвокомпаративістики є реконструкція внутрішньої когнітивної структури людини в її динаміці, де людина розглядається як система переробки інформації (складається з самостійних компонентів (концептосфер)), яка здатна співвідносити мовну інформацію з різних концептосфер. Окремі концептосфери інтерпретуються як будь-які різноманітні комплексні єдності, що перетинаються між собою і концентрують за допомогою мовної вербалізації багаторічний досвід свого носія, сформований на основі як давньої, так і сучасної свідомості. Безумовно, співвідношення зв'язків між реліктами давньої і сучасної мовної свідомості виводить знову нас на такі феномени, як діяхронія і синхронія у їх проєкції на організацію структур мовної свідомості, а отже, і на діяхронічний підхід у їх вивченні (про це вже згадувалося в одній із моїх публікацій: [14]).

Діяхронічний вектор у вивченні однієї зі структур свідомості, якою є концепт, змушує повернутися, здавалося б, уже до вичерпного питання про організацію цієї структури, а головне, про зміст концепту, адже його динаміка зумовлена активними процесами, по-перше, у свідомості, по-друге, в мові (що є основним репрезентантом і творцем цих процесів) і, по-третє, у культурі (що є вмістилищем загальнолюдських цінностей). Ці процеси корелюють з такими поняттями, як філогенез й онтогенез і засвідчують той факт, що поняття діяхронічний концепт органічно вписується в генезисну теорію системного розвитку структур свідомості.

Філогенез, який забезпечує концептуалізацію (пізнавальну діяльність) знань і досвіду – від почуттів (наочно-образного мислення – конкретного, суб'єктивного) до раціональних структур пізнання (абстрактного мислення, об'єктивного), – зумовив появу буттєвих, конкретних концептів, які були первинними, тобто твірними, щодо абстрактних ментальних утворень свідомості. Діяхронічний аспект у вивченні процесів творення і функціонування концепту (продукту пізнавальної діяльності) і категорії (продукту класифікаційної діяльності) передбачає їх об'єктивну реконструкцію у філогенезі. Зміни у структурі й у змісті концепту згідно з законами філогенезу відбуваються шляхом розвитку генетичної лінії, яка розшаровується з часом і своєрідно спеціалізується залежно від умов свого розвитку. При цьому одна лінія розшарувань зберігає характер першооснови більшою мірою, інша – меншою, майже до її втрати, але загалом позбутися її не може. Про це неодноразово зазначали лінгвоконцептологи (В.І. Карасик [13]), зокрема вони говорили про те, що чимало концептів під впливом еволюції суспільства згасають у свідомості мовців. Причини такого згасання можна виявити за допомогою іншого процесу – онтогенезу окремого концепту в діяхронії.

З іншого боку, концепти можуть зазнавати і зворотного процесу – актуалізації змісту і пов'язану з цим активізацію у свідомості людини відповідної інформації у зв'язку зі змінами екстралінгвальних факторів. Це означає, що повне зникнення будь-якого концепту (особливо первинного) не можливе. Те, що називають зникненням концепту, насправді є його глибинними трансформаціями (нижче це буде прокоментовано докладніше, коли буде йтися про поняття панхронії і про семантичні універсалії) і мутаціями шляхів семантичного розвитку (див.

про це докладніше: Т.С. Семегин [24]). Концепт може архаїзуватися, згодом може відроджуватися, завжди зберігаючи векторну спрямованість у майбутнє. Це означає, що інформація, яка хоча б раз надійшла до свідомості (особливо вербалізована, тобто до мовної свідомості) ніколи з неї не зникає. Це припущення хоча і не потребує перевірки, оскільки існує закон збереження енергії, проте спробою його прокоментувати на прикладі реконструкції діахронічного концепту як первинного виду, що визначив процес і механізми концептуалізації картини світу, і його концептоутворювальних номінативних одиниць. Структурно такий концепт становить єдність семантичних опозицій (тобто є бінарним), сформованих у свідомості носіїв мови у вигляді двовершинного ядерного біномного механізму збереження і породження нової інформації. Загалом онтологічною властивістю концептів є їхня здатність до утворення дихотомічних пар, яка детермінована найдавнішою рисою мислення людини – дуалізмом, що, своєю чергою, зумовлює впорядковане розташування ментальних одиниць у концептосфері соціуму за принципами опозиційності й бінарності (добро/зло, життя/смерть, прекрасне/потворне тощо). Такий бінарний концепт відображає генетичну основу одиниць мислення структурувати елементи навколишнього світу за характером їхньої парності/не-парності, різновекторного аксіологічного навантаження, а також протилежності як суттєвої ознаки ментального відображення світу загалом та кожного фрагмента дійсності зокрема. Сконденсований часом, цей концепт зберігається в колективній свідомості носіїв мови завдяки сформованій колись мовній картині світу, тобто є структурою давньої свідомості. Сучасні номінатори концепту, що перебувають у поверхневих структурах свідомості, є лише оболонкою того, що приховано у глибинах свідомості. Тому діахронічний концепт є якісно іншою структурою і продуктом давньої свідомості, ніж синхронічний концепт, що є структурою сучасної свідомості носіїв мови. Проте, хочу наголосити на тому, що і перший, і другий види структур свідомості є динамічними явищами, адже синхронія також передбачає розвиток, але обмежений часовими рамками. Якщо підійти до аналізу концептів з такої позиції, то, як колись я уже про це зазначала, в багатьох сучасних працях першооснова концепту лишається поза увагою, а тому такий аналіз є необ'єктивним, принаймні, неповним, хоча й описує всі компоненти його сучасної структури.

Реконструкція семантики номінаторів концепту дає змогу найповніше представити багатопланову структуру концепту, яка включає 1) етимологічний: а) генетичний, а якщо є реконструйовані праформи цих номінаторів, то ще й б) архетипний і 2) історико-семантичний шари як первинні в менталізації цього утворення як структури свідомості; 3) актуальний шар, об'єктивований у сучасних значеннях його експлікаторів, і 4) універсальний (загальнокультурний, або міжкультурний), тобто ахронічний (панхронічний) шар. Уточнімо останню складову концепту.

Ахронія (панхронія) як підхід до вивчення явищ мови виключає фактор часу з мовознавчого аналізу і ставить за мету вивчення властивостей людської мови загалом, які припускаються як незмінні і підлягають виявленню на кожному етапі розвитку конкретної мови [1, с. 62]. Найяскравіше ахронічні (універсальні) елементи сконденсовані у фразеологізмах, що описують явища або дії як позачасові, які містять беззаперечну неспростовну загальну істину. Невипадково ці одиниці в багатьох працях з лінгвокультурології й етнолінгвістики розглядаються як стереотипування представників конкретної етнокультури (Є. Бартмінський [2], О. Березович [3], В. Красних [16], С. Толстая [29], М. Шутова [33] та ін.).

У зв'язку з цим можна припустити про наявність спільних для всіх мов індоєвропейської мовної сім'ї семантичних координат, закладених в архаїчні концептосфери різних народів за допомогою мови. Як приклад, можна навести ахронічні концепти, представлені у християнській концептосфері як системі релігійних знань (у релігійно-популярному дискурсі (О.О. Черхава [32])) і ціннісних установок соціумів у контексті первісних уявлень про космос і релігію. Контекстно-смысловий аналіз номінаторів концептів, що утворюють релігійно-християнську картину світу порівняно з язичницькою, аналіз їх асоціативних зв'язків дає змогу виділити

елементи позачасових ахронічних концептів загальної концептосфери християн. Хоча б як не змінювалась модель світу протягом століть, спільними для всіх часів лишаються координати, у центрі яких перебуває ЛЮДИНА (з позицій релігії – БОГ), що пов'язують язичницький і християнський світогляди, сформовані, окрім іншого, і за допомогою семантичних орієнтирів мови (див. про це докладніше: О.О. Черхава [32]). Система бінарних семантичних опозицій, первісно закладена в свідомості людини як універсальна схема пізнання світу, підтверджує наявність семантичних універсалій (А. Вежбицька [8; 36]).

У зв'язку з цим дозволю прокоментувати вкотре концепцію вроджених структур Н. Хомського [31; 35] і його послідовників, які, представляючи плеяду американських дескриптивістів і так чи інакше обстоюючи ідеї структуралізму у ранніх своїх працях, розглядали мову як іманентно стабільну систему, що діє в межах певного панхронічного набору правил породження. Сам Н. Хомський [31; 35] вважає, що мовні універсалії, генетично закладені в людині, в її вродженій здатності до опанування мови, мають позачасовий характер. Дотримуючись поглядів В. фон Гумбольдта [12] у частині визнання творчого характеру мови, він на базі субстанціональних і формальних універсалій, намагався створити універсальну граматику. Саме ця його теорія пов'язала мовознавство з психологією і теорією пізнання, що згодом заклало підвалини для розвитку когнітивної лінгвістики [35], а сьогодні, інтегрувавши до них здобутки класичної компаративістики, контрастивістики та неолінгвістики, є всі передумови заявити про становлення нового напрямку в мовознавстві – когнітивної лінгвокомпаративістики.

Наявність культурних універсалій пояснюється здатністю психіки людини – носія будь-якої мови, незважаючи на різні способи й умови життя, відображати світ у схожих категоріях, проте інтерпретувати, звісно, по-різному [36]. Про це вже неодноразово йшлося у працях А. Вежбицької і її колег, насамперед про те, що саме найдавніші базові поняття були покладені в основу концептів-ідей усього концептуального простору. Це ще раз підтверджує необхідність залучення процедури реконструкції у вивченні семантичних універсалій (для більш об'єктивної зіставної інтерпретації та подальшої їх типології). Проте, здебільшого дослідники універсалій обмежуються і донині лише синхронією (власне зіставленням). Це можна пояснити відгомном помилкового протиставлення діячності і синхронії ще Ф. де Соссюром [28], яке вже праясніли структуралісти (Р. Якобсон), а пізніше і представники культурологічної семіотики (К. Леві-Стросс [18]) заперечили і наголосили на їх поєднанні, а не протиставленні у вивченні історії розвитку мов світу.

Французький лінгвіст Густав Гійом [11], теорію якого називають психосистематикою (якого так часто цитує шановний Л.М. Мінкін [20]), вважає, що мова одночасно є спадщиною минулого і результатом його трансформації людиною у процесі пізнавальної діяльності, пропонуючи розглядати синхронію у розвитку. Відтак, сучасне мовознавство заперечує асистемність діячності як протиставлення системності синхронії Ф. де Соссюра [28]. Твердження швейцарського лінгвіста про те, що системні зв'язки з часом руйнуються, є хибним, адже реконструкція діячності репрезентацій концептів дає змогу простежити системні зв'язки в діячності, що є засадничим методологічним принципом у вивченні концептуальної картини світу і її складників – концептів.

Аналіз структури концепту в діячності починається з етимології його імені, що дасть змогу визначити первісне уявлення носіїв мови про ментальний характер цього утворення, яке закріпилося в їхній свідомості. Це означає, що спершу варто реконструювати внутрішню форму імені концепту і у такий спосіб визначити його ядро. Внутрішня форма слова є обов'язковим ахронічним елементом концепту, яка визначає характер його інформаційного поля і впливає на семантичні відношення між номінаціями-репрезентантами концепту. Внутрішня форма слова – це найважливіший шар у семантичній структурі похідних одиниць, що тісно пов'язані з основними концептоутворювальними одиницями і є відображенням енокультурних реалій.

За визначенням О.О. Потєбні, внутрішня форма – це мотивоване представлення значення слова в його звучанні, тобто це спосіб, за допомогою якого конкретне значення виражене в конкретному звучанні [22, с. 22–24]. Іншими словами, внутрішня форма слова – це та ознака (найважливіша) предмета чи явища, яка покладена в основу номінації і яка усвідомлюється мовцями, даючи пояснення мотиваційному зв'язку значення з його звучанням. Відтак, основна принципова різниця між аналізом концепту в синхронії і діяхронії пов'язана зі здійсненням процедури реконструкції цього ментального утворення. Синхронний аналіз передбачає методичні кроки дослідника від актуальної складової концепту, яка утворює його периферію, до ядра. Тимчасом діяхронічний підхід, навпаки, орієнтує дослідника до реконструкції ядра концепту шляхом розкриття його етимології і встановлення архетипу, тобто від глибинної реконструкції імені концепту до поверхневої реалізації значень мовних одиниць. У переважній більшості праць такі вектори аналізу концепту пов'язують з розмежуванням лінгвокультурологічного і лінгвокогнітивного підходів у вивченні концепту, проте зрідка вдаються до власне реконструкції його первинних значень, на основі яких це утворення набуває менталізації у свідомості носіїв конкретної мови. Саме в такий спосіб можна дати відповідь на питання, чи є певна номінація концептом для конкретної культури, чи ні? Така постановка проблеми вочевидь зумовлює уточнення багатьох наукових висновків, зроблених під час вивчення окремих найменувань конкретної мови, яким приписують статус концептів, а вони насправді не сформувалися у свідомості носіїв цієї мови як ментальні утворення, адже актуалізовані в ній лише в поверхневих реалізаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – [2-е изд.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 576 с.
2. Бартминский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике. (Традиционная духовная культура славян. Зарубежная славистика) / Ежи Бартминский ; [пер. с польск., сост. и отв. ред. С.М. Толстая]. – М. : Индрик, 2005. – 527 с.
3. Березович Е.Л. Язык и традиционная культура : Этнолингвистические исследования : [монография] / Елена Львовна Березович. – Индрик, 2007. – 600 с.
4. Боас Ф. Методы этнологии / Ф. Боас // Антология исследований культуры. – СПб. : Университетская книга, 1997. – Т. 1. Интерпретация культуры. – С. 519–527.
5. Болдырев Н.Н. О диалектном концепте в когнитивной системе языка / Н.Н. Болдырев, В.Г. Куликов // Известия Российской Академии Наук. Серия Литературы и языка. – 2006. – Т. 65 (3). – С. 3–13.
6. Болдырев Н.Н. О понятии культуры и культурологическом анализе языка / Н.Н. Болдырев // Филология и культура : [сб. докл.]. – Тамбов : Изд-во ТГУ имени Г.Р. Державина, 2007. – С. 27–32.
7. Вайсгербер Л. Родной язык и формирование духа / Лео Вайсгербер. – М. : Иностранная литература, 1993. – 229с.
8. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая // Понимание культур через посредство ключевых слов / [под ред. Т.В. Бульгиной]; [пер. с англ. А.Д. Шмелева]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 263–305.
9. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ., отв. ред. М.А. Кронгауз, вступ. ст. Е.В. Падучевой]. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
10. Вернадский В.И. Мысли о ноосфере / В.И. Вернадский // Биосфера и ноосфера. – М. : Наука, 1989. – С. 178–242.
11. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики / Гюстав Гийом ; [общ. ред., послесловие и коммен. Л.М. Скредлиной]. – М. : Прогресс, 2004. – 224 с.

12. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.
13. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность : Культурные концепты : [сб. науч. тр.]. – Волгоград-Архангельск : Перемена, 1996. – С. 3–16.
14. Корольова А.В. Діахронний вектор дослідження структур свідомості й мислення / А.В. Корольова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2010. – Т. 14. – № 1. – С. 64–72.
15. Коч Н.В. Фаунонимы в концептуальной картине мира восточных славян XI–XVII вв. : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.02, 10.02.01 / Наталья Владимировна Коч. – К., 2011. – 701 с.
16. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология : [курс лекцій] / Виктория Владимировна Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.
17. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина] ; [под общей ред. Е.С. Кубряковой]. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
18. Леві-Стросс К. Структурна антропологія / Клод Леві-Стросс ; [пер. з фр. З. Борисюк]. – К. : Основи, 2000. – 387 с.
19. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика : учебное пособие [для студентов гуманитарных вузов и учащихся лицеев] / Нина Борисовна Мечковская. – [2-е изд., испр.]. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 208 с.
20. Минкин Л.М. Темпоральный субстрат языкового кинетизма / Л.М. Минкин // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Т. 14. – № 2. – С. 108–112.
21. Пашкова Н. І. Номінативні моделі матеріального артефакту ДІМ карпатського ареалу балкано-слов'янського етномовного континууму : [монографія] / Надія Ігорівна Пашкова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – 404 с.
22. Потебня А.А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня // Потебня А.А. Эстетика и поэтика. – М. : Искусство, 1976. – 616 с. – С. 35–220.
23. Потебня А.А. Слово и миф / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Правда, 1989. – 622 с.
24. Семегин Т.С. Динаміка семантичної структури бінарних концептів ПРЕКРАСНИЙ / ПОТВОРНИЙ в англійській та українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Т.С. Семегин. – К., 2011. – 20 с.
25. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдуард Сепир ; [пер. с англ., под ред. А.Е. Кибрика]. – М. : Прогресс, 1993. – 654 с.
26. Серебренников Б.А. Номинация и проблема выбора / Б.А. Серебренников // Языковая номинация. Общие вопросы. – М. : Наука, 1977. – С. 147–150.
27. Серебренников Б.А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление / Борис Александрович Серебренников. – М. : Наука, 1988. – С. 70–85.
28. Соссюр Ф. де Курс загальної лінгвістики / Фердинанд де Соссюр. – К. : Основи, 1998. – 324 с.
29. Толстая С.М. Мотивационные семантические модели и картина мира / С.М. Толстая // Языкознание sub specie rusistici: итоги и перспективы : материалы международной конференции. – М., 2002. – № 1 (3). – С. 112–127.
30. Уорф Б.Л. Отношение норм поведения и мышления к языку / Б.Л. Уорф ; [пер. с англ. Л.Н. Натан, Е.С. Туркозой] // Новое в лингвистике / [сост., ред. и вступ. статья В.А. Звегинцева]. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1960. – Вып. 1. – С. 135–168.
31. Хомский Н. Синтаксические структуры / Н. Хомский // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1962. – Вып. 2. – С. 412–527.

32. Черхава О.О. Ядерні критерії та інваріантно-варіантні параметри ідентифікації релігійно-популярного дискурсу / О.О. Черхава // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – Т. 17. – № 1. – С. 196–204.
33. Шутова М.О. Контенсивно-формальна типологічна таксономія етнокультурних стереотипів / М.О. Шутова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – Т. 17. – № 1. – С. 205–214.
34. Якобсон Р.О. Язык и бессознательное / Роман Осипович Якобсон ; [пер. с англ., фр. К. Голубович, Д. Епифанова, Д. Кротовой, К. Чухрукідзе, В. Шеворошкіна; составл., вст. слово К. Голубович, К. Чухрукідзе; ред. пер. Ф. Успенский]. – М. : Гнозис, 1996. – 248 с.
35. Chomsky N. Language and problems of knowledge : The Managua lectures / Noam Chomsky. – Cambridge (Mass.); London : MIT press, 1988. – X, 205 p.
36. Wierzbicka A. Semantics, culture, and cognition : Universal human concepts in culture-specific configurations / Anna Wierzbicka. – New York ; Oxford : Oxford university press, 1992. – VIII, 487 p.

Дата надходження до редакції 25.12.2014